

Становище

от д-р Тодор Кобуров – доцент по международно право и международни отношения в Института за държавата и правото при БАН

на научните трудове, представени по конкурса за заемане на академична длъжност „доцент” в научна област „Хуманитарни науки” по професионално направление 2.2 История и археология, научна специалност „Нова и най-нова обща история“, обявен в ДВ бр. 51/05.07.2016 г,

на кандидата: гл. ас. д-р Марияна Николова Стамова

Научноизследователските интереси на д-р Марияна Стамова са фокусирани върху 2 основни теми – „Албанският проблем в Югославия след Тито (1980-1990 г.), публикация от издателство „Парадигма“ през настоящата 2016 г. в обем от 309 стр. и „Албанският въпрос на Балканите (1945-1981 г.), публикация от издателство „Фабер“ през 2005 г. в обем от 362 стр.

И двете монографии са добре структурирани и проследяват хронологически основните събития и процеси, свързани с албанския въпрос през този период.

Бих искал в своето становище специално да се спра на най-новата монография на д-р Марияна Стамова и да подчертая, че авторската идея – да концентрира своя изследователски интерес към историческия период 1980 – 1990 г. - е много сполучлива, защото именно този период е от основополагащо значение за да се разберат всички последващи събития и процеси, които ще се случат през 90-те години и ще бележат разпадането на Социалистическа Федеративна Република Югославия (СФРЮ) от многонационална федеративна държава в самостоятелни държави, в които преобладава един етнос.

Авторката отбелязва още в предговора на изследването, че методологическият подход би могъл да обхване и периода от 1974 г. (когато е приета новата Конституция на СФРЮ) и тя обръща специално внимание на процесите след приемането на новата югославска Конституция, но основните й изследователски усилия съвсем коректно са насочени към периода от 1980 г.

(белязан със смъртта на Тито) до 1990 г., когато започва процеса на фактически разпад на федерацията.

В изследването прави впечатление, че авторката разглежда всеки един проблем като процес и се стреми да го обхване в неговата дълбочина, като използва богат обем от използвана и цитирана литература. В монографията има наличие на илюстративни материали (снимки, карти и т.н.), което придава на монографията една автентичност и потопяване на читателя в историческата действителност по това време.

В първа глава, авторката има 341 цитирания под линия, във втора глава – 216 цитирания, а в трета глава – 260 цитирания. За написването на монографията са използвани както архивни източници, така и документи, мемоарни книги, периодични издания и монографични изследвания на български език, сръбски език, албански език и английски език.

Авторката, съвсем точно е забелязала, че след приемането на новата югославска Конституция от 1974 г. „се полагат основите на широко обществено движение срещу централизма и югославския унитаризъм“ (цитатът е от стр. 37). Тя отбелязва, че през 70-те години на 20-ти век, от албанците, които населяват 3 от бившите юго-републики, най-добре организирани са албанците в Косово и те упражняват много целенасочен, но и добре организиран натиск върху федерацията „за разширяване правата на покрайнината в рамките на федерацията, при по-слаба обвързаност в Сърбия“ (цитат от стр.37).

Конституционните реформи, които започват от 1971 г. и са официално наложени с приетата нова югославска Конституция през 1974 г. предизвикват реакции и водят до определени последици не само върху т.нар. „албански въпрос“ (който е централен изследователски проблем в монографията). Те имат влияние и предизвикват реакция сред определени националистически настроени кръгове в Сърбия (преди всичко интелектуални и научни кръгове), които ги определят като антисръбска политика и като стъпка към разбиването и отслабването на Сърбия (забележете Сърбия, а не Югославия – бел.авт.). Обръщането на внимание и

подробния анализ от страна на авторката на възхода на сръбския национализъм определено има оригинален и приносен характер. Това са основни събития и процеси, които трябва да се четат и задълбочено да се изучават не само от професионални научни и политически среди, но и от широката българска общественост.

Авторката прави много подробен анализ на политическата и социално-икономическата ситуация в СФРЮ през 1980 г., като проследява подробно хронологически процеса на ескалация на албанския национализъм – както в Косово, така и в бившите юго-републики Македония и Черна гора.

Оригинален, а както вече подчертах, в определена степен и приносен характер, има анализът на национализма въобще, като феномен в югославското общество през периода на 80-те години. Подобен анализ, авторката прави във втората глава на своето изследване, а в синтезиран вид го представя на стр.123-124. Тя сполучливо отбелязва, че национализмът в отделните републики и автономни области на федерацията има общи черти, но и съществени специфики. Авторката обръща внимание на извънредно бързото развитие на това явление, както и на неговото масовизиране, съпроводено с остри форми на реакции. Авторката не пропуска да посочи и причините за бързото развитие на това явление в югославската федерация:

- На първо място – рязкото влошаване на икономическото положение на страната след смъртта на Тито (1980 г.) и свързаните с това процеси на увеличаване на недоволството и социалното напрежение. Тук, самият факт на смъртта на Тито, не бива да се смята за причина, а по-скоро, според мен, играе ролята на катализатор на процеса на общо влошаване на социално-икономическата ситуация в цялата страна;
- На второ място – процесите, които са следствие от приемането на новата Конституция от 1974 г. – разширяване на правата и самостоятелността на отделните републики и автономни покрайнини, респективно тяхното обособяване и в определена степен затваряне. Това води до реакции и

действия, както от страна албанския фактор, като например демонстрациите и ескалацията на напрежението в Косово през 1981 г., на които авторката е отделила специално внимание, така и на реакции от страна на сръбските националистически кръгове;

- На трето място – процесите на институционализиране на националистическата дейност – постепенно се създават научни, пропагандни, културни и други институции като изразители на националната идея.

В тази връзка, съвсем логично следва и нивото на анализ, илюстриращо сблъсъка на албанския и сръбския национализъм през втората половина на 80-те години.

Като оригинална идея на авторката, бих искал да посоча подробния анализ на ролята и мястото на религиозните, научните и културните институции в Сърбия. Тя отделя специално внимание на Меморандума на Сръбската академия на науките и изкуствата (САНИ), публикуван на 24.09.1986 г. във вестник „Вечерни новости“. Този документ на САНИ остава недовършен, но предизвиква много реакции в цялата СФРЮ. Авторите и идеолозите на този меморандум дори стигат до там, че отричат акта на учредяване на Югославската федерация в Яйце, БиХ на 29.11.1943 г., подчертавайки, че Сърбия нито формално, нито по същество е била в равнопоставено положение, когато е било приемано това решение, а и всяко решение с дълготрайни последици за устройството на държавата.

Това на мен, като изследовател на процесите в бивша Югославия от една друга проблемна перспектива, наречена БиХ, ми прилича на генерална репетиция за събитията които се случиха в БиХ през 1992-1995 г. и където (за разлика от Косово) сръбските национални интереси бяха запазени и успешно защитени и наложени. На тогавашния етап (през 1986 г.), сръбският научен елит, едва ли е имал толкова ясна концепция за сръбската политическа стратегия към БиХ, но виждайки какво се случва в Косово (може би инстинктивно, а може и съвсем целенасочено) започва да набелязва плацдарм за действие и простор за

реализиране на своите идеи, в случай, че загубят Косово (нещо, което така или иначе стана факт в един по-късен период – бел.авт.).

От тази гледна точка, аз имам няколко редакционни препоръки и бележки, които авторката би могла да вземе предвид, при евентуално ново преработено и допълнено издание на книгата, а защо не и при едно ново монографично изследване на друга тема. На мен ми се ще, авторката да обърне по-подробно внимание на ролята и мястото на САНИ и специално на ролята и мястото на трудовете на академик Добрица Чосич, за утвърждаването на сръбската национална идея и на сръбската национална стратегия. Подобен анализ ще бъде много полезен от българска перспектива.

Бих препоръчал, също така на авторката, да развие много по-подробно изводната и оценъчната част, с която тя завършва всяка една от трите глави, както и по-подробно да развие идеите, представени в заключението. Една подобна научна разработка, която толкова подробно и задълбочено разглежда процесите на разпад на бивша Югославия през призмата на албанския въпрос, би имала още по-голяма научна стойност, ако набележи някои препоръки и идеи за развитието на българската национална идея.

Тези кратки препоръки и бележки обаче, не се отразяват на моето цялостно положително отношение към научните трудове на д-р Марияна Стамова. Постигнатото от нея напълно отговаря на законовите и нормативни изисквания и критерии на ЗРАСРБ и Правилника за неговото приложение, както и на съответните нормативни документи в БАН и ИБЦТ за заемане на академичната длъжност „доцент“.

Давам изцяло положително становище, като препоръчвам на научното жури и на научния съвет на Института по балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“ д-р Марияна Стамова да бъде избрана за доцент по обявената специалност „Нова и най-нова обща история“.

Член на научното жури:

Доц. д-р Тодор Кобуров

09.11.2016 г.